

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XV. Nr. 139

Iunie 1986

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

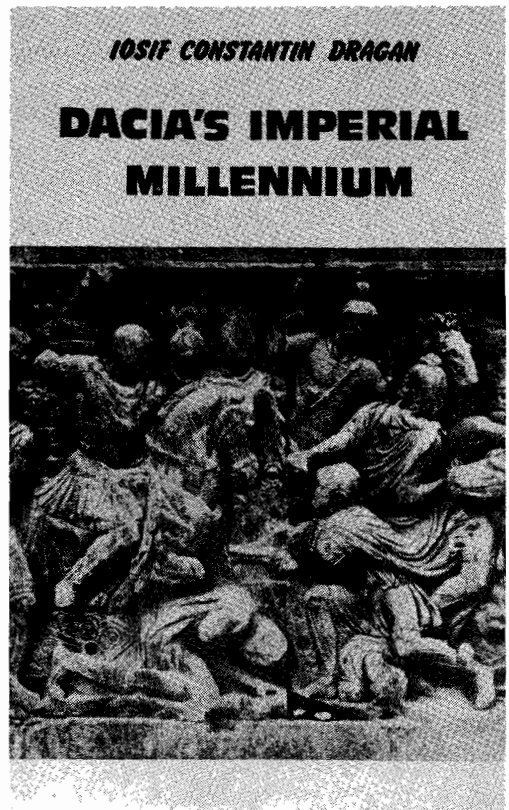
Tel. (06) 679.77.85

IDEEA IMPERIALĂ: O OBSESIE

de Acad. ȘTEFAN PASCU

După *Noi Tracii*, în care cu o pasiune nobilă autorul a căutat să readucă în actualitate un mare și puternic popor, și o civilizație de mare însemnătate pentru timpurile realizării ei și pentru cele ce au urmat de atunci și până astăzi, Iosif Constantin Drăgan oferă celor ce se interesează și prețuiesc vechile popoare și vechile civilizații o nouă carte, ce-și are sorgintea în același puternic trunchi tracic și în aceeași impresionantă civilizație creată de acesta. Mai cu seamă de la integrarea Daciei ca provinciei romane și de la sudarea celor două civilizații, cea dacică și cea romană, într-o sinteză originală, civilizația daco-romană.

Pentru a pune mai clar în evidență rolul poporului dac și apoi al celui daco-roman în Imperiul Roman, de la anul 106 până la mileniul al II-lea al erei noastre, și al civilizației daco-romane în acest lung interval de timp, de peste un mileniu, justificând titlul noii cărți - *Mileniul imperial al Daciei* - Iosif Constantin Drăgan înfățișează panorama Imperiului Roman în evoluția

sa de la Cetatea Romei la marele imperiu care cuprindea o mare parte a Europei și părți însemnate din continentul asiatic și cel african. Nu cu pretențiile specialistului erudit, ci ale omului de cultură, dornic să fie folositor, prin activitatea sa, celor ce doresc să cunoască pagini strălucite din trecutul omenirii, urmărit de ideea și urmărind ideea punerii în lumină și în valoare, în cadrul minunatei epopei care a fost istoria omenirii, a aportului strămoșilor poporului român, Dacii și Romanii, și apoi Daco-Romanii și sinteza etnoculturală a acestora - poporul român.

Stăpânit de această idee, Iosif Constantin Drăgan formulează o teorie nouă, atrăgătoare, fără îndoială, care, demonstrată cu noi argumente, va explica mai bine unele adevăruri istorice și realități obiective: continuitatea neîntreruptă a populației daco-romane și a poporului român în teritoriile sale de naștere, spațiul carpato-dunăreano-pontic pe de o parte, pe de altă parte rolul elementelor daco-romane în Imperiul roman în general și îndeosebi în Imperiul Roman de Răsărit. Este vorba de autonomia Daciei după retragerea armatelor și a oficialității romane din Dacia nord-dunăreană la 271 -274, după rămânerea, într-un fel sau altul, în continuare în viața și istoria Imperiului Roman, prin rolul politic jucat în Imperiul roman de unii împărați de sorginte traco-dacă. Și, de asemenea, prin ceea ce a însemnat continuitatea filonului de tradiție romană în civilizația daco-romană și românească, în spiritualitatea poporului român, în cele mai importante instituții social-politice și social-juridice și în sinteza acestora - statul care, în conștiința poporului român, era identic și sinonim cu țara, de la latinescul *terra*, pe care au apărut-o cu mari sacrificii și numeroase jertfe de-a lungul secolelor, conștient fiind poporul român că pierderea țării, a statului, înseamnă o mare primejdie pentru însăși existența neamului.

Ideea imperială, o obsesie a lui Iosif Constantin Drăgan, străbate noua sa lucrare ca un fir roșu de la prima până la ultima pagină, căutând să o demonstreze cu diferite aspecte -fără îndoială importante - din societatea romană, iarăși nu cu pretenția specialistului profesionist, ci ca un prețuitor consecvent al vechilor civilizații în general, cea tracă și cea romană cu deosebire.

O parte însemnată a lucrării, mai mult de jumătate chiar, este consacrată medalioanelor împăraților romani începând cu *optimus princeps*, Traian, continuând șirul până la cei din urmă împărați ai întregului imperiu, Dioclețian și urmașii săi, subliniind în mod deliberat originea sau rădăcina tracă și dacă a unora dintre conducătorii marelui și puternicului imperiu. Este nu numai o dovadă, aceste medalioane, destul de dezvoltate unele, cele mai însemnate, a înclinației autorului, Iosif Constantin Drăgan, pentru personalitățile istorice, dar și a intenției de a înfățișa evoluția Imperiului Roman de la maxima sa extensiune în vremea împăratului Traian la scăderea teritorială și totodată a însemnătății sale politice, cu cât se înaintează în timp. Pe de o parte, din cauze interne, care au subminat temeliele imperiului datorită contradicțiilor sociale din sânul societății romane, a scăderii virtuților de odinioară ale aceluia *populus romanus*, cu alte cuvinte a declinului său

general. Pe de altă parte, datorită și împrejurărilor externe. Marile invazii de populații migratoare care au fost atrase spre imperiul slăbit cu gânduri de pradă, unele, de așezare statornică sau împinse din urmă de alte populații, altele.

O carte ce se citește cu interes și cu plăcere pentru învățămintele pe care le poate oferi celor ce o vor citi, cu calitățile și unele limite ale unei lucrări de o asemenea cuprindere în timp și spațiu.

GIGANTOMACHIA MITOLOGIEI ELINE

de EUGEN-JENICĂ POPOVICI

În articolul *Cultul pelasgicului Zeus Dodoianos*, originar din Carpații Daciei, apărut în Buletinul tracologic «Noi Tracii», 1975, nr. 14, am încercat să probez, pe temeuri cât mai elocvente, că archivetustul Zeus al lumii pelasge a fost adorat, la origine, în muntele Godeanu (2229 m.) de pe Valea Cernei, cu precizarea că acest toponimic s-a format din contopirea termenilor sanscriți GO (bou, mare, măreț) și DYANS (zeu), atestând prin sine că muntele era închinat «Marelui Zeu» al ancestralelor triburi indoeuropene, care, prin mileniul al III-lea î.e.n., s-au statornicit în spațiul carpatic românesc de astăzi, etichetați de autorii vechi elini drept «Pelasgi», pe care Homer i-a proslăvit pentru deosebitele lor virtuți morale, ca «dioi pelasgiori» - dumnezeieștii Pelasgi.

Cum caracterizarea divinului bard al Iliadei, dată Dodonei, în cântul XVI, vers 226-227, de «iernatică țară», nu corespunde nici cu profilul geografic și nici cu media valorilor termice a acestei localități minuscule, situată într-o pierdută vâlcea din Epir, pe coasta Mării Adriatice, cu un promunțat climat mediteranean și cum în dialectul Dorienilor consonanta *Gama* se transformă obișnuit în *Delta* (ca în denumirea orașului peloponesiac «Donoessa» din «Gonoessa»), am conchis că «Zeus Dodonaios» a trebuit să fie în străvechime «Zeus Godenaios», adică cel adorat pe Muntele Godeanu, transformând sanscritul *Go Dyaus* în acheicul *Godaianos - Godaionon*.

În cele ce urmează voi încerca să demonstrez că «Gigantomachia» adică înverșunata înrășboire dintre nemuritorii olympici și uriașii pământeni,

numiți de Elini «Gigantes», s-a desfășurat tot în preajma muntelui Godeanu, care în negura preistoriei a fost locul de suprasanctisimă venerație a «Marelui Zeu» al lumii pelasge.

Gigantes de la *ho gigas - uriaș* au fost unii din copiii Gaei - Pământul, purceși pe cale suprafirească, din picăturile de sânge ale eunuchizatului coctitor cosmogonic Uranos - Cerul, căzute pe pământ.

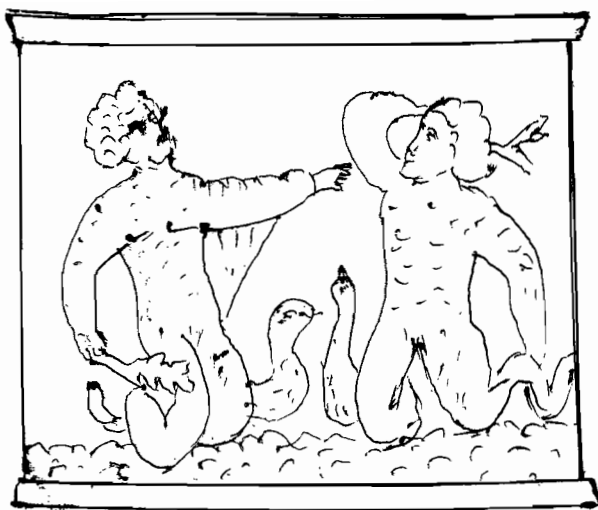
Homer (circa 950 î.e.n.) ni-i descrie în *Odyssea*, cântul VII, ca «giganții semeți», iar Hesiodos (circa 850 î.e.n.) ni-i înfățișează ca pe niște novaci, îmbrăcați în piei de oaie și înarmați cu ciomege, ceea ce evocă tocmai exteriorul păcurarilor din Carpații românești, fiind, la ambii autori, un neam cu statură de uriași, înfiorători la înfățișare, nesăbuiți în porniri și violenți în manifestări.

Atât la Hesiodos, cât și la poetul teban Pindar (522-422 î.e.n.), precum și la alți autori antici, termenul de *ho gigas* era identic cu *ho gegenes - născut din pământ*, adică băștinaș. De pe la începutul secolului al III-lea, artiștii plastici i-au prezentat ca având picioarele terminate în cozi de șarpe, cu epitetul elin de «drakontopodoi» și latin de «serpentipedes».

Savatul I. Preller, exeget german al mitologiei eline, de la jumătatea secolului al XIX-lea, ca și neobositul cercetător de inedite temeuri științifice al literaturii clasice elino-latine, cu privire la băștinătatea neamului românesc, pe nedrept uitatul Nicolae Densușianu (1844- 1911), ne-au lăsat numele acestor giganți, după izvoarele antice, pe care le redăm în continuare: Agrios - Sălbatecul, Alemone - Hoinarul, Alkyoneos - Gerosul, Antlas - Furtunosul, Besbikos - Vulcanicul (Vesuviul purta la Elini numele de Besbion), Briareos - Puternicul, Damysos - Îmblânzitorul (de la verbul *damao* și *damaso* - a îmblânzi, a domestici), Enkelades - Încurajatorul, Ephialtes - Șugubățul, Eurylos - Lătărețul, Eurytos - Îmbeșugatul, Eurymedon - Lăbărțatul, Gration, probabil Kration - Stăpânitorul, Hippolites - Îngrijitorul de cai, Hephaistos - Înfocatul, Ienios - Umblărețul, Koemse - ?, Mimas - Furiosul, Museos - Artistul, Oromedon - Stăpânul munților, Otys - Urechiatul, Pallas - Cel plin de elan, Poyboites - Bogatul în vite, Runkos - ?, Thoon - Iutesul.

Din citirea atentă a numelor acestor «gigantes», niciunul nu trădează malformațiunea de mai sus, ele redând doar anumite caracteristici fizice, morale, de ocupație și stare materială, unicul - Alkyoneos - fiind cu totul impropriu călduroaselor țarmuri ale Mării Egee sau Mării Mediterane, unde se pretinde că ar fi hălăduit aceste namile.

În privința ținuturilor lor de baștină, izvoarele antice eline sunt contradictorii, unele indicând brațul subpeninsular Pallene, din peninsula Chalkidikă, iar altele, în frunte cu cele ale lui Pindar, împrejurimile orașului Cumae, de pe țărmul nordic al golfului Neapolis. În ambele versiuni apare însă toponimicul «Phlegra» - Arsura, fie «Phlegraion-Pedion» - Câmpul Arsurii, strâns legat de «Gigantomachia» cu un aspect arid, stâncos și de grohotișuri respingătoare, provenind de la fulgerele răsbunătorului Zeus Argike-raunos, care a încercat să oprească asaltul răsculaților doar cu trăsnetele sale

*Basorelief de Giganți pe un sarcofag din Vatican.
(N. Densușianu, Dacia Preistorică)*

aruncate din înaltul cerului. Înfrânți, decimați și împrăștiați de furia omniburitorului Herakles - la care Zeus și celelalte divinități olympice apelaseră să-i salveze de răzmerița vijelioasă - giganții supraviețuitori să fi fost aruncați de împăratul ceresc într-o peșteră adâncă, numită când «Acronos» când «Auoyernis».

În schimb unii scriitori și poeți romani, ca Ovidius Naso (43 î.e.n.-17 e.n.), Horatius Flaccus (65 î.e.n.-8 e.n.), Martialis Valerius (40-100 e.n.), Stadius Papinius (45-96 e.n.) și alții, afirmă că Giganții au fost locuitori ai Daciei și că *Gigantomachia* s-a desfășurat în ținutul Dacilor, pe când în «Argonautica Orphika» - o colecție de poeme ce datează din sec IV-VI e.n. - se menționează «muntele Phlegra», deci nu «Phlegraion Pedion», situat în cheile «Munților Ritipae», după Nicolae Densușianu, Porțile de Fier ale Dunării. Plecând de la aceste susțineri, coroborate cu repetate cercetări personale pe Valea Cernei, N. Densușianu statornicește în opera sa *Dacia Preistorică*, cap. «Giganții», p. 715-726, următoarele:

- Mitica Phelegra a fost în realitate Muntele Pregleda din județul Mehedinți, de pe Valea Cernei, având același aspect de loc pârjolit și sălbatec, adică «arsură».

- Așa numita peșteră «Aornos» sau «Aoyernis» este imensa peșteră de pe teritoriul comunei Isverna din județul Mehedinți și că

- Giganții mitologici au fost strămoșii ancestrali ai băștinașilor din jurul Munților Guru (2292 m.) și Godeanu, așa numiții «Gugani», care, cu 80 ani în urmă, formau o enclavă de 20 de sate de păstori, deosebiți nu numai prin

statura lor impunătoare, ci și prin anumite particularități dialectale cu totul specifice. Unii dintre aceștia au trecut, pe cale de transumanță, în județele Mehedinți și Gorj, din Țara Hațegului, unde probabil au întemeiat localitatea Novaci de la poalele masivului Parâng.

În sprijinul tezei sale Nicolae Densușianu mai aduce următoarele argumente:

- Izvoarele antice atestă localitatea «Gigonus» adică «Guganul» lângă Phelegraion Pedion.

- În Tabula Peutingeriană - o copie din sec. XIII după harta geografică a împăratului Septimius Sever (222-235 e.n.), ce copiază toate distanțele Imperiului roman după faimosul *Orbis Pictus* al împăratului Augustus (63 î.e.n.- 14 e.n.) și aflată în anul 1540 în posesiunea cărturarului german Konrad Peutinger - apare localitatea «Gaganis», lângă Caransebeș, adică «așezarea Gaganilor», în speță a Guganilor și că

- Numele unor giganți sunt patronimice obișnuite în regiunea Hațegului: Koemse - Comșa, Pallas - Pala, Phorkos - Porcul, Ienius - Ianeș, Ale-mone - Aleman.

Susținerile de mai sus le vom cimenta cu un element probatoriu și mai concludent cuprins în descifrarea particularității suprafirești, care i-a determinat pe artiștii plastici ai antichității să-i prezinte pe Giganți ca fiind «dra-kontopodoi». Iată explicația: De la autorii antici știm că Elinii aveau următoarele feluri de încălțăminte: *he arbyle* - un fel de bocanci rustici, *he embas* - un fel de gheață bărbătească, *he karbatine* - niște încălțări primitive țărănești, de la care s-a păstrat în limba noastră termenul, nefolosit acum, de «botine», *he krepis* - un fel de semicisme, *to pedilon* - espadrilă, *to sandalon* - sandală, *to hipodema* - semicismă.

În schimb triburile carpatice, probabil din preistorie, dar cert din timpurile istorice, fiindcă basoreliefurile Columnei lui Traian ni le atestă, purtau, după cum mai poartă și astăzi, încălțăminte lor caracteristică *opincile*, ale căror *nojițe*, împletite din fire de lână neagră sau din șuvițe de piele, se înfășurau de la glesne până sub genunchi, în jurul pulpelor, dând impresia, celor neobișnuiți cu atari înfășurări, a unor șerpi încolăciți în jurul picioarelor.

Credem că lămuririle de mai sus au deslegat enigma suprafireștei forme a picioarelor giganților, care, în străvechime, au fost pământeni primari ai înălțimilor carpatice și strămoși ai Geto-Dacilor de mai târziu, după cum mitica Ekidna-Șerpoaica - conviețuitoarea întâmplătoare a lui Herakles, căruia i-a născut pe Gelonos, Skythes și Agathyrsos - a fost de asemenea o pământeană carpatică, purtând nojițele opincilor în jurul picioarelor.

Dar problema capitală, în legătură cu *Gigantomachia* este de a intui și elucida mobilul veridic care a stat la baza acestei zguduitoare înrăboiri dintre nemuritorii divini și băștinașii carpatici, care a cutremurat universul mitologiei arhaice.

Plecând de la constatarea filosofului german Fr. Schelling (1757 -1854) că «mitologia este istoria preistoriei», este firesc să presupunem că triburile

preachee, care au poposit pe plaiurile carpatice, au luat cu sine în Elada nu numai cultul lui Zeus Dodenaïos, ci și amintirea și tradiția anumitor evenimente, trăite de strămoșii lor pe plaiurile ocupate temporar.

Nu încapă nici o îndoială că noile triburi migratoare, care s-au suprapus străvechii populații băștinașe, în speță Pelasgii, au încercat să pună stăpânire pe prea sfântul sanctuar al lui GO-DIAUS, cu desființarea vechiului cult și înlocuirea acestuia cu venerația față de supremul lor zeu, numit Zeus, și astfel credincioșii pământeni, ultragiați în sentimentele lor religioase, s-au răsculat împotriva uzurpatorilor, luptând cu o cumplită înverșunare pentru apărarea patrimoniului lor spiritual, adus de ei din *Aria Varta*, țara de baștină a Arienilor. Și cum zeii, preținși nemuritori și atotputernici, nu puteau înfrunta răzmerița autohtonilor carpatici, misiunea aceasta i-a revenit invincibilului Herakles, fiul cel mai drag al «părintelui ceresc», adică adeptul cel mai devotat al cultului lui Zeus, venerat de Dorieni ca «ho anax», conducătorul lor necontestat. În modul acesta a luat naștere fioroasa «Gigantomachia», cântată și preaslăvită de autorii antici ca cel mai grandios eveniment din universul mitologic.

În legendele arhaice populare de pe valea Cernei se arată că, în vremurile acoperite de cețurile mileniilor, au hălăduit pe costișele înconjurătoare, niște «jidovi-uriași», care în mersul lor pășeau din munte în munte și că năzdrăvanul Iovan Iorgovan, numele local al lui Herakles - cu înțeleșul Jovianul Georgios, fiul lui Joe Agricultorul, s-a luptat și a răpus, la poalele muntelui Oslea, situat la est de Godeanu, un balaur înfricoșetor, cu coadă de șarpe.

După stabilirea acestor preachei în Elada și proclamarea masivului Olympos (2918 m.) drept munte sfânt (care însă trebuie deosebit de muntele ceresc Olympos, considerat reședința divină a lui Zeus, ca și a celorlalți nemuritori), băsmuitorii antici, începând cu Homer și Hesiod, au strămutat Gigantomachia din Munții Hațegului pe coasta nord-estică a golfului Thermaios, revelând că răsculații și-au organizat baza lor de atac pe muntele Ossa (1955 m), de unde au purces la asaltul Olympului. Amănuntul reprezintă un vag ecou narativ din lupta lui Herakles la muntele Oslea de pe Valea Cernei.

Este extrem de interesant amănuntul că existența mitologică a pământeanului Herakles a durat, după băsmuitorii antici, din epoca teogoniei până imediat după faimoasa expediție a Argonauților, care a avut loc spre sfârșitul secolului al XII î.e.n., căci unii dintre participanții ei au luat parte și la războiul troianic, statornicit de istoricul Tucidide (n. în 471 î.e.n. în Atena) între anii 1194-1184 î.e.n.

Recent decedatul sanscritolog român Marin Bărbulescu-Dacu susține că Herakles este doar un personaj deformat după marele erou vedic Hara-kala, care în mileniul al V-lea î.e.n., a ajuns cu gloatele sale până în spațiul carpato-danubian.

Din această descifrare și decriptare a Gigantomachiei rezultă următoarele:

- Prima răzmeriță organizată împotriva unei tiranii - în speță cerești - din întregul univers mitologic s-a produs și desfășurat pe pământul astăzi

românesc din olatul carpatic al Țării Hațegului.

- Așa numiții Gigantes nu au fost ființe suprafirești, ci «gegenes» - băștinași, protoînaintașii Guganilor de la poalele munților Gugu și Godeanu, care-și apărau sactuarul lui Go-Diaus, suprema lor zeitate.

- După cum au transportat venerația lui Zeus Godenaos de pe muntele Godeanu la Dodona, tot astfel Acheii emigrați din Elada au adus cu ei și narațiunea luptelor lui Herakles cu pământeni carpatici, pe care au etichetat-o drept «Gigantomachia».

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

- F.F. Schoemann, *Griechische Altertumer*, Berlin 1861.
E. Bucholz, *Die Homerischen Realien*, Leipzig 1871.
L. Preller, *Griechische Mythologie*, Berlin 1872.
Dr. Vollmer, *Woerterbuch der Mythologie aller Voelker*, Stuttgart 1874.
G. Schwab, *Sagen des klassiken Altertums*, Stuttgart 1838-40.
Mythologie Generale, Lib. Larousse, Paris 1935.
Ernst Curtius, *Griechische Geschichte*, Berlin 1857-1861.
A. H. Petiscus, *Der Olymp*, Leipzig 1890.
Grigore Tocilescu, *Dacia inainte de Romani*, București 1880.
Nicolae Densușianu, *Dacia Preistorică*, București 1913.
Ioan Mihălcescu, *Istoria Religiilor Lumii*, București 1946,
N. A. Kuhn, *Legendele și Mitologia Greciei antice*, 1958.
V. Struve, *Grecia Antică*, București 1958.
G. Popa-Lisseanu, *Mitologia Greco-romană*, București 1924.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate și la adresa: Ion Coja, Căsuța poștală 73-17, București.

O EXPRESIE INTERESANTĂ DIN ȚARA HAȚEGULUI «LEMNE DE TRĂBUIALĂ»

de VICTOR OPRIȘIU

Mai există oare în limba română cuvinte moștenite de la populația autohtonă dacă, necunoscute de cercetători?

La această întrebare răspunsul nu poate fi decât pozitiv (Vezi I.I. Russu, *Etnogeneza Românilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 82 în notă și p. 35; A. Vraciu, *Limba Geto-Dacilor*, Ed. Facla, Timișoara, 1980, pp. 97, 105, 166).

Determinarea termenilor autohtoni (= daci) din limba română este o operație foarte dificilă, cum se știe foarte bine, din cauză că numărul elementelor dace care ne-au rămas este mic, reducându-se, de altfel, aproape numai la nume de oameni, de localități și de râuri, dacă nu luăm în considerare numirile dace de plante care ne-au fost transmise foarte deformat.

Din elementele rămase s-a putut totuși stabili că limba dacă a fost o limbă indoeuropeană de tip *Satem* și, cu ajutorul comparațiilor, cercetătorii substratului limbii noastre au stabilit pentru un număr de cuvinte românești o origine autohtonă, dacă, foarte probabilă.

Dar chiar unii dintre acești cercetători (I.I. Russu, A. Vraciu) recunosc că listele lor cu astfel de cuvinte nu sunt definitive, căci cercetări ulterioare, vor aduce completarea acestor liste cu alte cuvinte, neglijate până acum sau cărora li s-a atribuit o altă origine etimologică.

Pentru a ajunge la acest rezultat I.I. Russu, unul dintre cei mai competenți tracologi români, propune «explorarea exhaustivă a lexicului popular... prin anchete în toate zonele românești».

Trebuie să adăugăm că o astfel de explorare exhaustivă este sub imperiul extremei urgențe, deoarece limba românească actuală este supusă unei puternice și rapide transformări, prin importul masiv de neologisme (altădată expresiile noi, introduse în limbă fără necesitate, se numeau *barbarisme*), care o copleșesc și care determină eliminarea unor cuvinte și expresii întregi din limbă, în primul rând din unele graiuri locale, ca învechite, sortite astfel să fie date uitării.

Considerăm că este util să atragem atenția cercetătorilor de bună credință asupra unei astfel de expresii din graiul a două sate din Țara Hațegului, județul Hunedoara.

În satele Bar și Petros, și poate și în altele, acum vreo 50 de ani exista expresia *lemn de trăbuială*, care însemna *lemn de construcție* sau, mai exact, *lemn din care se fac grinzi pentru clădiri*, spre deosebire de *lemn de joc*, care însemna *lemn pentru ardere*.

Din cartea prof. I.I. Russu, *Limba Traco-Dacilor* (Ed. II, București, 1967, p. 121), în legătură cu cuvântul *Triballi*, aflăm că «I-e. + *treb* = *grindă*, construcție de grinzi».

Asemănarea acestor cuvinte și identitatea valorii lor semantice sugerează, fără îndoială, originea lor comună și originea autohtonă, dacă, pentru cuvântul hunedorean *trăbuială*.

Expresia este acum aproape complet eliminată din graiul local hațegan, fiind înlocuită cu aceea de *lemn de construcție*, lemnele, de altfel, întrebuițându-se acum mai puțin în construcțiile de beton.

Cuvântul *trebuială* nu se află nici în dicționarele mai noi, ca *Dicționarul limbii române moderne* (Ed. Academiei, 1958) și *Dicționarul explicativ al limbii române* (Ed. Academiei, 1975).

Se găsește în *Dicționarul enciclopedic ilustrat «Cartea Românească»* de I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu, apărut în 1931, în care i se arată sensul: *trebuiță* = *necesitate*, iar pentru etimologia acestui cuvânt se face trimitere la verbul *a trebui*, a cărui origine etimologică este dată în vechiul slav *trebovati*. Nu contestăm etimologia dată pentru *trebuiță* și *a trebui*, dar trebuie să observăm că în expresia hațegană arătată, cuvântul *trăbuială* nu are sensul de necesitate, ci cel de *grindă*, deci originea lui etimologică trebuie căutată la *treb.*-ul indoeuropean, iar nu în altă parte.

Poate nu e fără importanță să amintim că Țara Hațegului, de unde provine această expresie, se afla în centrul Daciei pe vremea regelui Decebal și că și în zilele noastre, în mare parte, cuvintele românești cărora cercetătorii le atribuie o origine autohtonă, dacă, sunt mai frecvent folosite în acest ținut decât în alte zone lingvistice ale pământului românesc.

De altfel, s-a mai spus că se impune o reexaminare a etimologiei cuvintelor presupuse a fi datorate unor influențe străine, adică vechi-slave, cumane ș.a., - ceea ce în parte se pare că s-a și făcut, cel puțin cu numele orașului capitală a județului Hunedoara, *Deva*, despre care se spunea în trecut, și poate unii mai spun și acum, că ar fi de origine slavă, *deva* însemnând în vechea slavă *fată*. O reexaminare mai atentă a cuvântului i-a arătat mai degrabă originea dacă, deoarece cuvântul *deva*, sinonim cu *dava*, a existat în limba dacă cu sensul de *loc întărit*, *cetate* și, cum e foarte cunoscut, pe dealul conic de origine vulcanică sub ale cărui poale se află orașul Deva, unde există o cetate medievală, a existat o așezare dacă, cum s-a dovedit arheologic.

De altfel, înălțimea și poziția dealului îi dă atributul de punct de observație asupra unuia din locurile de acces spre capitala Daciei.

Limba dacă în altă viziune

FILIAȚIA LIMBILOR INDOEUROPENE ȘI A CELEI DACE

de AUREL STOICANU

Aceasta a fost privită în variate feluri, îndeosebi:

- prin teoria arborelui genealogic (a lui A. Schleicher): dintr-o limbă-mamă derivând greaca, italicea, celta, albaneza etc., cu cele două grupuri mari, satem și centum;

- prin teoria undelor (J. Schmidt): inovațiile indoeuropenei primitive se propagau în toate direcțiile, ca valurile în jurul unui centru; nu există granițe dialectale nete, pentru că de la un dialect se trece gradat la un altul; undele se întrepătrund cu altele venite din alte puncte; dacă apar în epoca istorică diferențe mari, însemnează că au dispărut dialectele intermediare. El uită însă factorul modificator al imigrărilor! Schmidt a fost combătut de H. Schuhardt și H. Paul);

- prin factorul cronologic: derivând din epoci diferite, faze istorice distincte (A. Meillet, G. Grober);

- unii lingviști au propus clasificarea, nu în satem și în centum, ci după verbele pasive și deponente în r, înglobând aici hitita, tohara, frigiana, italicea și celta;

- alții au subliniat importanța metisajului, a substratului, a împrumuturilor limitrofe etc.;

- a mai relevat un fapt (anemiator al teoriei arborelui genealogic!) și anume situația de confuzie și indiferențiere a unor limbi, care ar putea să se angajeze în direcții diverse, dar rămân într-o stare nehotărâtă, ca de lichid incapabil să se amalgameze (Krahe: stare curgătoare, *fliessender Zustand*); astfel, pe când greaca și vedica se cristalizau, în Europa centrală din mileniul II nu apărea acest fenomen. Complicația se datora și substratului preindoeuropean (care în Grecia se manifesta prin prezența anumitor sufixe - ss, tt, nth: Knossos, Likabettos, Tyrinthos -, la Germani și Balto-Slavi prin elemente finlandeze etc.). În mezolitic (10.000 - 5.500 î. e. n.) s-a produs evoluția lim-

bilor de la etapa de aglutinare la cea de flexiune, care a dus la agregarea indoeuropeană. Fenomenul s-a petrecut, după mai mulți lingviști, în regiunile noastre pontine, extinzându-se curând la Europa centrală. Este un fapt demn de reținut!

În legătură cu grupurile *centum* și *satem*, existența lor (începută în mileniul III spre II î. e. n.) pare asigurată cel puțin în cursul primei jumătăți al mileniului II (hitita e indoeuropeană în raport cu grupul italo-celtic; în Grecia Aheii micenieni vorbeau o limbă rămasă în dialectele ulterioare eolian, arca-dian și cipriot). La o epocă foarte îndepărtată trebuie să urce asemănările limbilor indoeuropene italice arhaice (*centum*), îndeosebi ale protolatinei cu aheana și tohara.

Din separarea (în Grecia din primele secole ale mileniului II) a aheenei, latinei și toharei s-ar putea deduce un habitat comun al lor (ca și al hititei, înrudite cu tohara). «Dacă se iau în considerare direcțiile mișcărilor lor în cursul deplasărilor spre amplasările lor istorice, ar părea că punctul lor de plecare a fost situat pe teritoriile care se întindeau între bazinul mijlociu al Dunării, Egeea de nord și Marea Neagră», zice Bosch-Gimpera.

Traco-frigiana e definită ca limbă indoeuropeană *satem* (ceea ce nu împiedică pe lingviști să claseze, cu seninătate, româna, fiică a tracei - Dacii și Tracii vorbesc aceeași limbă, zicea Strabo - ca...neolatină, deci *centum*!).

Dintre lingviștii români, A. Vraciu (op. cit., p.79) laudă meritele teoriei valurilor (Wellentheorie): «Dacă la apariția ei mulți au privit-o cu scepticism, geografia lingvistică i-a demonstrat cu adevărat meritele; de fapt, la 1908, A. Meillet, pe lângă numeroase considerații teoretice proprii, avea să realizeze o sinteză a concepțiilor lui Schmidt și a ideilor ce se desprind din studiile reprezentanților lingvisticii spațiale. Teoriile lui Meillet cu privire la dialectologia indoeuropeană sunt, totuși, teorii de compromis, căci comparatistul francez nu se eliberează integral de sub influența lui Schleicher».

Înainte de a trece la problema substratului pelagic (și la expunerea unei ipoteze în subsidiar), e util să mai relev câteva aspecte în legătură cu poziția geto-dacei față de alte limbi, dând și unele păreri străine.

Limba daco-geților, zice A. Vraciu în importanta sa carte, este o «limbă indoeuropeană (în sensul majorității cercetătorilor, excepții Trubetzkoi, Uhlenbeck, Pisani), cu alte cuvinte dialectul de la baza ei a avut relații mai strânse cu indoeuropeana comună, din care provine. De aici rezultă că, în perioada de după scinderea dialectelor indoeuropene ea a fost oarecum apropiată de unele dintre ele și n-a existat o ruptură față de stadiul anterior (în cadrul indoeuropenei primitive adică)». Această apropiere putea să fie deci și în raport cu latina (deși *centum*). Reiese că daco-geta «a avut încă în primul stadiu din preistorie (după dezmembrarea dialectelor indoeuropene) relații cu mai multe grupuri de dialecte și nu a fost de la început izolată de acestea», deci nici de latină, zic eu, deși *centum*.

«Este normal ca în perioada cea mai veche diferențele dintre dialectele indoeuropene să fi fost mai mici», prin urmare și cele dintre tracă și latină. «Aceasta înseamnă că nu putem localiza paralele excluzive între daco-getică

și cutare sau cutare dialect indoeuropean, în sensul că adesea participă și alte dialecte, fenomen cu totul firesc».

În ciuda acestor asemănări și deosebiri, dar mai mult apropieri, se arată și reversul medaliei: «dacă se iau în considerare și asemănările sau analogiile cu celelalte dialecte, limba Geto-Dacilor poate fi localizată mai aproape de tracă, «pelasgică», albaneză, balto-slavă și indo-iraniană», deci, observ eu, nu și de latină. Mai departe «se conturează destul de net o arie care cuprinde daco-moesiana-armeana - aproape invariabil greaca, uneori albaneza. Apariția sporadică a altei limbi (latina, indo-iraniana...) este foarte normală, deoarece se știe că isoglosele nu coincid, iar dialectele se definesc prin fascicule de isoglose» (de subliniat caracterul sporadic al latinei).

Am căutat și alte precizări privitoare la raporturile latină-dacă, dar se pare că autorul ni le refuză. În orice caz, mai spune în final, «sunt numeroase elucidări în suspensie».

Dificultatea problemei o subliniază și Al. Rosetti: «materie grea» din cauza lipsei de suficiente cunoștințe precise asupra vechilor popoare și a graiurilor preromane din zona Balcanilor.

El combate, ca și Russu, pe Vl. Georgiev; traca și daca nu sunt două limbi diferite, ci dialecte ale aceleiași limbi. A. Vraciu susține că geto-daca e o limbă, nu un dialect (se aprijine și pe Hasdeu, cu distincția făcută între traco-daca de la nord și traco-epirota din sud). Înclin spre părerea celorlalți doi (Strabo: «Geții și Tracii vorbesc aceeași limbă»).

După Iuliu Valaori, care, printre altele, vede în Armeni coloniști frigieni, «cele mai multe afinități există între dacă și balto-dacă».

Tracologii bulgari susțin, pe scurt, următoarele:

D. Decev: fonetica istorică a limbii trace e identică cu cea a pelasgăi, după cinci caracteristici: trecerea lui o la a, mutația consonantică etc. Albaneza continuă traca.

Vl. Georgiev: traca e limba Indoeuropenilor, vorbită în partea orientală a Peninsulei Balcanice, având un sistem fonetic caracterizat prin mutație consonantică (de fapt erau două limbi, una fără mutație). Ca și Decev, arată că era aproape identică cu pelasgica și foarte mult asemănătoare cu armeana, lucru cu totul firesc deoarece, pe de o parte, traca se vorbea pe un teritoriu vecin cu cel pelasgic, iar pe de altă parte, strămoșii armenilor cândva au locuit în Peninsula Balcanică. Daca (daco-moesiana) ar fi limba de bază a albanezei, în care mai există însă și o componentă ilirică (după alții, ar proveni din tracă ori iliro-panonă) (v. A. Vraciu, op. cit., p.27-30). «Unele triburi daco-misiene s-au infiltrat în centrul Balcanilor, probabil în mileniul II î.e.n., ca și în primul mileniu ori mai târziu. O parte din triburi au fost romanizate în primele secole ale erei noastre, dar unele au putut să-și păstreze limba ce se dezvoltă sub puternica influență a latinei balcanice orientale, adică a româniei». «Considerând daco-misiana și traca două limbi diverse, problema originii albanezei apare într-o lumină diferită. Daco-misiana e limba-mamă a albanezei», mai zice V. Georgiev, în Studii clasice, III, p.23-24

(I. I. Russu nu e de acord. Eu rămân la intuiția lui Pârvan: albanezii sânt carpii transplantați în sud de Dioclețian, la 296 e.n.)

Menționez și părerea unui istoric: «asemănările dintre limbile balcanice, existența unor forme gramaticale comune acestora (viitorul cu verbul *a voi*, articolul postpus, formarea subjonctivului) în limbi de origine foarte deosebită: romanice (româna), tracice (albaneza), slave (bulgara) și greaca, nu sunt, cum au crezut numeroși filologi, dovada unui substrat comun, ci influența mai târzie a unei unități culturale balcanice. Dovadă că articolul postpus nu apare în vechea bulgară, ci numai în cea nouă, începând din sec. IX. Așadar nu e vorba de un substrat comun din vremea viețuirii comune, ci o comunitate populară, o unitate de cultură pe un spațiu întins pe ambele maluri ale Dunării. Unitatea lingvistică balcanică este un fapt de istorie medievală și nu de istorie antică». (P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 133). Eu cred că mai curând au dreptate «numeroșii filologi».

Prima concluzie. Din cele de mai sus rezultă că Traco-Dacii sunt indoeuropeni autohtoni în Dacia.

Limba Tracilor (deci a Daco-Geților) era una din ramurile familiei de limbi indoeuropene (un popor indoeuropean nu există), ca și latina, greaca, ilira, celta etc. Traco-geto-daca e, așadar, soră cu latina, nu fiică a acesteia. Fiice îi sunt neolatinele - italiana, franceza etc. - care devin limbii române nepoate, nu surori, cum s-a crezut până acum.

Limba comună, primară a familiei de limbi indoeuropene e numită de unii *Ursprache*, limba originară, de alții *Urlatein*, latină originară ori vulgară ori protolatină. Termenul de *Urlatein* și derivatele sunt nefericit alese, întrucât derutează, făcând să se confunde latina începuturilor (de fapt protoariană) cu latina pe care o vor vorbi mai târziu numai Romanii italici, nu și ceilalți indoeuropeni diferențiați între timp de trunchi. Ca atare trebuie părăsite. Nu e drept ca o denumire comună tuturor limbilor indoeuropene să fie monopolizată, prin gravă confuzie sau din motive subiective, de una singură, cum s-a întâmplat în trecut și cu indo-germana. În atare caz mai îndreptățită ar fi denumirea de prototracă, Tracii fiind băștinași. Alături de *Ursprache* ar putea coexista termenul de protoariană. Pretenții temeinice ar putea emite cel de pelasgică, depinde de elucidarea problemei Pelasgilor, controversată încă.

După începerea diferențierilor, limbile indoeuropene au plecat spre locurile istorice ale celor ce le vorbeau (doar GetoDacii au rămas la ei acasă), în valuri succesive: Hitiții pe la 2.500 în Asia Mică, Aheii cam prin 1.900, Italicii plecând și ei, pe la 1.500-1.200 și mai târziu, în diferite valuri. Cât timp au avut un habitat comun cu Tracii, Grecii, Hitiții etc., Italicii au avut și ei limba, soră cu a acestora, mai apropiată de presupusul prototip indoeuropean (încă nereconstituit). Deosebirile dintre limbi erau mici, ca acelea dintre germana de azi și dialectele ei (zice V. Pisani). Pe urmă au apărut diferențieri datorită plecării din acest centru indoeuropean și datorită factorului cronolo-

gic (Înainte de Romulus, «elina era încă mult amestecată cu latina», spune Plutarh în *Viața lui Marcellus*, VII). Conviețuirea cu Traco-Dacii (care jucau rolul primordial de gazdă) și înrudirea explică asemănările latinei cu geto-daca și româna. Ceilalți factori lămuresc diferențele intervenite, care-l obligau pe Ovidiu să învețe - destul de ușor - geto-daca, deși soră cu limba lui maternă, cum ar trebui să învețe un fârșerot româneasca din nordul Dunării. Pârvan remarcase și el o «apropiere între limba tracă și cea a Italicilor».

A doua concluzie. Dacă în prima concluzie am considerat pe Traco-Daci ca băștinași în Dacia, a doua concluzie am putea-o trage considerându-i ca veniți peste localnici, Pelasagi ori o populație arhaică ne sau pre-indoeuropeană.

Se susține în general că în atari cazuri, a) Indoeuropenii au impus populațiilor subjugate limba lor, fiind la rândul-le înrâuriți de localnici, cum s-a întâmplat cu Ligurii preindoeuropeni din nord-vestul Italiei, «înghițiți» lingvistic de protolatinii veniți de prin părțile noastre, dar înrâurindu-i puternic prin cultura Remedello pe nou sosiți. b) Se susține și, invers, «înghițirea» culturală a năvălitorilor, ca în Grecia, prin stratul pelasgic.

Un fapt care mă intrigă este acela că, în regiunea Athosului, Pelasgii și alte neamuri vorbeau două limbi (Tucidide, *Răsb. pelop.*, VI, 109, 3). Cum să interpretăm faptul? Stadiu intermediar? Cu ce durată? Cu ce rezultat final? Cel puțin curios mi se pare de asemenea faptul că în altă zonă, la Sumerieni, exista pe la 2.600 î.e.n. un dialect aparte, numai al femeilor, în care acestea recitau «epigrame», cum le-am categorisi astăzi, și cântau imnuri religioase numite *erşumma*, dialect numit *emersal*. Cum coexista cu al bărbaților?

Ce-au făcut Indoeuropenii venind în Dacia?

Varianta întâia. Venind aici, Tracii indoeuropeni au găsit o populație autohtonă (Pârvan, R. Florescu, D. Berciu, P.P. Panaitescu ș.a.). În acest caz a) unii localnici - Pelasgi - au plecat, izgoniți, spre vest și sud, ajungând apoi în atâtea părți ale lumii (Liguria, Iberia, Creta Minoică - cu civilizație pelasgică după E. Meyer, E. Pareti ș.a.); b) restul au fost absorbiți. Au influențat însă și ei pe nou veniți: substrat pelasgic.

Substratul pelasgic, existent în latină, s-ar explica, eventual, prin înrâurirea pelasgică din timpul conviețuirii în «Dacia Mare», iar mai pe urmă și prin aceea a Ligurilor și Sicanilor (ca și a Tracilor emigrați în Italia, după Tucidide și Dionis din Halicarnas, înainte de venirea Etruscilor, și amestecați cu indigenii. După Dionis, acești Traci sunt cel mai vechi popor din Italia. După Tucidide, Tracii troieni s-au amestecat cu Sicanii din Egesta și Eryx din nord-vestul Siciliei, devenind Elymi.

Varianta a doua. Au asimilat oare Pelasgii pe Indoeuropenii sosiți peste ei? Verosimil. Așa vor asimila Slavii pe Bulgari, Italienii pe Logobarzi.

Pe Daci i-au putut asimila cel mai temeinic, întrucât au rămas aici (factorul timp). Pe ceilalți Indoeuropeni, în raport cu durata conviețuirii: mai lungă la Italici, plecați abia prin 1.500 și 1.200, mai scurtă la Ahei, plecați

prin anii 2.000 î.e.n. Durata conviețuirii, deci a asimilării de către Pelasgi, a depins și de cronologia plecărilor spre Italia (valuri succesive). La început, diferența între tracă și latină era mică (V. Pisani). Ea se adâncea pe măsură ce seriile migratoare se îndepărtau de focarul din Dacia. Diferențe trebuie să se fi iscat chiar între valurile plecate.

Am văzut în ce sens geto-daca este nu fiica, ci sora latinei. Teza nouă înalță lima dacă pe o treaptă superioară, mai demnă, în marea familie a limbilor indoeuropene. Nu mai gravitează ca un satelit în jurul latinei, ci are o poziție de sine stătătoare, de ramură aparte, pe picior egal.

MONEZI DACICE

de MARIETA SAVA BURSUC

Se arată zorile-n frunziș,
Și țăranul a-nceput să are,
Plugul răscolind pe sub pământ
Scoate-n brazdă vechile odoare.

Și în lanul străjuit de plopi
Râd monezi ascunse de urgie
Noi dovezi de neam nebiruit,
care-a fost mereu stăpân pe glie.

În amurg, țăranul ostenit
Culcă funtea-n patul de țărână,
Veșnicindu-și visele sub Cer,
Legănat de țărâna străbună.

LA IZVOARELE ISTRULUI

de CONSTANTIN BĂRBULESCU

Astfel a fost intitulată monografia extensivă a fostei localități Vârcio-
rova județul Mehedinți, situată pe malul stâng al fluviului cunoscut în zilele
noastre sub denumirea de Dunăre, fluviu a cărui importanță strategică a
constituit - încă din antichitate - obiectivul major al marilor cuceritori. Este
meritul deosebit al lui N. Densușianu de a fi sesizat importanța acestei zone în
protoistoria poporului român, dedicându-i monumentală sa lucrare *Dacia
Preistorică*.

Pentru a prezenta unele evenimente ce au avut loc în această zonă în
perioada pe care ne-am obișnuit să o numim «înaintea erei noastre» (î.e.n.),
am reținut referințe ale unor autori din antichitate și ale unora mai noi cu pri-
vire la locuitorii și evenimentele mai importante ce au avut loc aci în acele vre-
muri.

Astfel, geograful Strabon (sec. I e.n.) spune: «Geții sunt aceia care se
închină către Pont și răsărit; Dacii aceia care vin către Germania și izvoarele
Istrului. Partea superioară a fluviului se numește Danubiu și trec mai ales pe
lângă Daci; partea inferioară, până la Pont, de care sunt vecini Geții, se
numește Istru». (Bibl. 49, VII.3.13).

Diodor din Sicilia (sec. I e.n.) ne informează că faraonul egiptean
Osiris-Ramses al II-lea (1298-1232 î.e.n.) a inclus în istorisirea faptelor sale
de arme mai importante «meleagurile care se îndreaptă spre miazănoapte»,
remarcând: «Ajuns-am chiar până la izvoarele fluviului Istru și de acolo am
străbătut pământul până la Ocean» (Bibl. 16, I. XXVII.5), distanță relativ
mică, dacă ținem seama de mențiunea următorului autor.

Apollonios din Rhodos (sec. III î.e.n.) se referă tot la un faraon, al
cărui nume nu-l menționează, care, ajungând în aceste părți, a întemeiat
orașul Aea, unde a lăsat coloane cu inscripții ce menționau principalele căi de
comunicație, inclusiv fluviul Istru. Acest autor realizează o localizare mai
exactă a fluviului Istru: izvoarele sale se aflau în munții Rhipaei, la nord de
meleagurile unde suflă Boreas, în aval de «ultimul corn al Okeanosului» de
care era despărțit prin Marea lui Cronos și cursul de apă în mijlocul căruia se
afla insula Nymphaia stăpânită de Calypso, fiica lui Atlas, insulă aflată în
amonte de izvoarele Istrului. (Bibl. 2, pp. 126, 132).

Părintele istoriei, Herodot (c. 490-420 î.e.n.) spune că fluviul Istru uda
pământul Sciției unde primea ca afluenți - în dreapta - trei râuri mari, ce izvo-
rau din Munții Haemus, unul din aceștia fiind Atlas (Bibl. 25, IV.59), proba-
bil Morava din zilele noastre.

Pornind de la preocupări geografic-etnografice, cea mai veche istoriografie europeană, a Greciei, a realizat aproape toate modalitățile de zugrăvire a trecutului «pământului locuit», așa cum era el cunoscut în acele timpuri.

Dintre scrierile de călătorie ale autorilor greci din antichitate, la un loc de frunte se situează expediția Argonauților și peripețiile postbelice ale lui Ulise care, împreună cu războiul troian, s-au dovedit a fi legende istorice ce au la bază evenimente istorice reale.

Constituind obiectul de studiu a numeroși specialiști, dintre aceștia savantul alexandrin Erathostene (sec. III î.e.n.) susține că expediția argonauților a avut loc în anul 1225 î.e.n., că Troia a fost cucerită în anul 1183 î.e.n., astfel că peregrinările lui Ulise au avut loc între anii 1183-1174 î.e.n.

Intervalele de 42 și respectiv 50-51 ani rezultă din cele trei lucrări de referință: Argonauticele, Iliada și Odiseea și sunt evidențiate prin:

1. Câțiva dintre Argonauți sunt părinții unor protagoniști din războiul troian: Peleu (tatăl lui Achille), Teleman (tatăl lui Aias și Teucer), Menoitis (tatăl lui Patrocles) etc.

2. Atât Circe cât și Calypso existau și locuiau în aceleași locuri, atât la trecerea Argonauților, cât și la a lui Ulise.

3. Căsătoria lui Iason cu Medeea a avut loc în țara Feacilor, sub protecția regelui acestora, Alcinou, și al soției lui, regina Arete, care nu aveau copii (nefiind menționați); același rege și aceeași regină l-au salvat și pe Ulise, atunci având șase copii, dintre care cea mai mică, Nausica, era pe punctul de a se căsători. (Bibl. 26, VIII.155-280, VI.340-421).

Expediția Argonauților a fost menționată și transmisă oral în poemele cântate de aezii prehomeric greci, printre aceștia fiind amintit și Pomphos din Attica. El o prezintă astfel: sub pretextul aducerii «lânii de aur» din Colchida, 53 de tineri entuziaști - printre care, până în părțile Frigiei, a fost și Hercule - au pornit cu corabia din portul Pagasai (Volos) de la Marea Egee, au trecut pe la insula Sântienelor (Lemnos) locuită de Traci, prin Hellespont (Dardanele), Propontida (Marea Marmara), Stâncile Cyanee (Bosfor), au pătruns în Pontul Euxin (Marea Neagră) și, după ce au răpit «lâna de aur» și pe Medeea, fiica regelui Colchidei, Aietes, s-au îndreptat spre Istru, pe care au pătruns trecând pe lângă insula Peuke. Apoi au trecut pe lângă popoarele care locuiau la malurile fluviului, menționați fiind «Sindii cei rău famați de la gura Nistrului (Tyras), Sciții amestecați cu Tracii, Siginii (localizați de V. Pârvan ca locuind între Olt și Sava), au trecut pe lângă câteva insule, după care au pătruns în Marea lui Cronos din apropierea Munților Ceraunici, pe care îi vedeau în zare. Urmăriți de Colchidienii conduși de fratele Medeei, Aigilias (Absyrtus) - pe care n-au ezitat să-l ucidă -, au continuat călătoria cu corabia, trecând pe la ostrovul în care se afla ascunsă secera lui Deo, pe la monstruoasele Scylla și Charybda, insula Anthemoesa (Kalinovac-Hesperos), insula Sirenelor, Peștera lui Hades, Grădina cu merele de aur a Hesperidelor, au ajuns la Circe, ruda lor, care i-a purificat. Au tras corabia la iedec, pe uscat (de la râul Kupa până la Marea Adriatică), au continuat navigația pe Marea Adriatică (Ionică, a Cretei), Marea Egee, până la golful

Aegina, unde au fost salvați de regele Alcinou cu ajutorul unei ambarcațiuni.

Acest traseu, cum și menționarea participării lui Hercule la expediție în perioada când acestui erou îi sunt atribuite realizarea celor 12 munci (Bibl. 31) tocmai când faraonul egiptean Ramses al II-lea ajungea la izvoarele Istrului, pare să confirme că de fapt cele 12 munci au reprezentat tot atâtea lupte grele pe care au trebuit să le susțină oștile faraonului Ramses II cu populația din această zonă.

Poetul ionian Homer (sec. IX-VIII î.e.n.) a reușit să redea în versurile sale din Iliada epopeea războiului troian și se pare că, folosind numele eroului său preferat, Ulisse, a realizat o descriere detaliată a locurilor de origine a strămoșilor săi, a drumului parcurs de aceștia atunci când au emigrat spre sudul continentului sau, după alți autori, în locuri mai îndepărtate de pe alte continente.

Recunoscut ca un bun geograf (Bibl. 49, I.1.2), Homer realizează o descriere precisă a itinerarului parcurs de Ulisse. Cu toate acestea, acest drum de ape constituie, de două milenii și jumătate, obiectul de studiu a numeroși specialiști, și nu de puține ori a fost pusă sub semnul întrebării realitatea geografic-istorică a operelor sale, până când Heinrich Schliemann (1822-1890) a descoperit Itaca, Troia, Micene, Orhomenos și Thirint.

Deși Strabon spune că «Homer cunoaște și Istrul, de vreme ce pomenește de Mysieni, o seminție tracă așezată pe malurile lui», nici un cercetător nu menționează călătoria lui Ulisse pe acest fluviu.

Și totuși, Ulise a călătorit prin aceste locuri. V. Pârvan consemna: «Când săpăturile și studiile asupra bronzului - getic - vor fi destul de complete, ca să se încerce o sinteză mai amănunțită, prevedem că multe capitole din protoistoria strămoșilor noștri din mileniul al II-lea î.e.n. vor fi explicate și ilustrate cu lungi pasagii din Iliada și Odiseea». (Bibl. 40, p. 173). Această previziune este reală și confirmării sale îi dedicăm cele ce urmează. Mai înainte însă precizăm că atât argonauții cât și Ulisse au navigat într-o perioadă când călătoriile pe mare se reduceau aproape exclusiv la navigația de-a lungul coastelor sau în văzul insulelor, cu o viteză de navigație care se limita la 2,25 noduri (4, 167 km/h), pentru o deplasare cu vâsle pe timp frumos și de 1,5 noduri (2, 778 km/h) pe timp de furtună puternică (Bibl. 4, p. 196), diferită de cea realizată pe cursuri de apă.

Acceptând cronologia lui Erathostene, în anul 1183, prin luna martie-aprilie, flotila lui Ulise - compusă din 12 corăbii - părăsea Troia distrusă, cu intenția de a se înapoia la reședința lui din insula Itaca din Marea Ionică. Deși în Odissea (Bibl. 2, IX.49-51) se spune că vântul a fost acela care l-a împins spre

Țara Ciconilor, care aparținea unui trib tracic și era așezată pe țărmul de nord al Mării Egee, la poalele muntelui Ismaros, între insulele Thasos și Samotrache, puncte pe lângă care trecuseră și argonauții, se pare că incursiunea a fost hotărâtă de Ulise în scopul jafului, ca represalii pentru faptul că sulițașii ciconi conduși de Efemos participaseră la război, alături de Priam. (Bibl. 27, II.838).

Abia scăpați de urgia Ciconilor, după ce pierduseră 72 de oameni, flotila lui Ulise a fost surprinsă de o furtună puternică care-i împingea de la spate (Crivățul) și cu multă greutate au acostat la țarm, într-un loc neprecizat. După o odihnă de două zile și două nopți, au continuat să navigheze spre vest, spre Capul Malea. Curenții puternici din această zonă constituiau un permanent pericol pentru navigatorii din acele timpuri. Corăbierul care nu putea să se strecoare prin strâmtoarea dintre Capul Malea și Citera risca să fie împins de vânturi spre țărmul Cretei și de acolo spre țărmurile Egiptului, așa cum s-a întâmplat cu o parte din flotila lui Menelau. (Bibl. 26, III.385 ș.u.)

Flotila lui Ulise nu a fost «împinsă» de furtună, ci «purtată» de rafalele vânturilor Notos și Euros, vânturi din sud și sud-vest, spre «Marea Pescoasă», denumire distinctă de a celorlalte mări pe care Homer le numește «amară, sărată sau albastră». Faptul că o parte din Marea Egee era numită tot pescoasă (Bibl. 26, II.235) indică posibilitatea că sub această denumire erau menționate mările care înconjurau extremitatea sud-vestică a Peloponezului.

Țara Lotofagilor. Purtați de furtună spre Marea Adriatică, în cele nouă zile și nouă nopți, navigând în condițiile unei furtuni puternice (Bibl. 26, IX.108-114) flotila lui Ulise a parcurs o distanță de circa 600 km. La această distanță de Capul Malea se află insula Vis (Issa, Lissa), situată într-o zonă cu o floră extrem de bogată din care nu lipsesc nici plantele din ordinul leguminoaselor, familia Leguminosae, reprezentată prin câteva specii de lotus.

Țara Ciclopilor, a căror existență este menționată de Herodot (Bibl. 25, III.116), Strabon (Bibl. 49, I.2.10), Pausania (Bibl. 37, I.24.6, II.2.2, II.16.4) și alții. Una din țările locuite de acești ciclopi (arimaspi - oameni cu un singur ochi), la care a ajuns Ulise și soții săi, o localizăm la 33-34 km. est de insula Vis, acolo unde se află golful Hvar, între insulele Hvar și Korcula, la gura fluviului Neretva de pe malul iugoslav al Adriaticei. Scăpați de furia ciclopului Polifem - pe care îl orbise Ulise -, sub ploaia de stânci și al blestemelor acestuia (Bibl. 26, IX.238 ș.u.), flotila Aheilor s-a îndreptat spre:

Insula plutitoare Eolia, locuită de Eol, fiul lui Hipates, împreună cu familia lui. Deși Homer nu menționează nici direcția nici timpul de navigație dintre cele două puncte, el spune că pe un timp frumos, cu ajutorul vâslelor, timp de 9 zile și 9 nopți, flotila lui Ulise a navigat de la insula lui Eol până foarte aproape de Itaca, rezultând parcurgerea unei distanțe de 900 km. La această distanță de Itaca se află insula Krc (Kirictita, Veglia) din golful Kvarner, în apropiere de Rijeka (Fiume), pe țărmul iugoslav al Adriaticei. După o ședere de o lună de zile, Ulise și soții lui au plecat spre Itaca, la care nu avea să ajungă, deși erau atât de aproape încât vedeau focurile de pe mal, și aceasta din cauza unei furtuni puternice puse pe seama dezlegării sacului în care fuseseră închise vânturile primite în dar de la Eol. Ajuns din nou la Eol, nu a mai fost primit de către acesta și au fost nevoiți să se înapoieze din nou spre Itaca (Bibl. 26, X.1-104).

După ce au navigat, timp de șase zile, cu ajutorul vâslelor, pe un timp frumos, la circa 600 km de insula lui Eol, flotila lui Ulise a ajuns la *Țara Les-*

trigonilor, pe care o localizăm în fiordul Boka-Kotorska, a cărui descriere geografică actuală este identică cu cea din Odiseea (Bibl.26, X.105-123). Giganții menționați și în zilele noastre în legendele localnicilor (Bibl.7, pp. 115-116), dar și de Arcadienii din timpuri mai vechi (Bibl.37, VIII.29.2) au distrus flota lui Ulise, care a reușit să scape cu mare greutate numai cu corabia pe care se afla el (Bibl.26, X.119-250).

În aceste condiții, la care se adaugă și dezorientarea mărturisită de însuși Ulise (Bibl.26, X.255-261), în loc să continue navigația spre sud, spre Itaca de care era aproape, se îndreaptă spre nord și, trecând pe lângă insula Krk, a ajuns în apropierea insulei Aia (Cres, Cresos, Aspyrtida), care - după legendă - aparținea crăiesei Circe (Bibl. 26, X.186-193). A trecut și pe lângă această insulă, a pătruns în golf și a acostat undeva între Opatija și Rijeka.

Tara Aia avea următoarea delimitare probabilă: la est, insula Aia, pe care o identificăm cu insula Kisiljevo (pe Dunăre, km.1065, cu o lungime de 7 km. și o suprafață de 8,5 km patrați, pe care se află localitatea sârbă Ostrovo); la vest, până aproape de izvoarele râului Sava (c. 1 000 km.); la nord, până la râul Drava; la sud, Marea Adriatică, respectiv până la insula Cres și promontoriul Istria din apropierea Italiei.

Stăpâna țării, Circe, nu locuia în ostrovul Aia, ci undeva pe lângă râul Sava. De aceea, Ulise, urcat pe un munte din apropiere, de abia a zărit firice-lul de fum ce se ridica din mijlocul pădurii unde se afla reședința crăiesei.

Rezumând evenimentele atribuite navigatorilor ahei în această zonă, reținem menționarea vânării unui cerb uriaș (astfel de cerbi-elani existau în acele timpuri prin aceste locuri și sunt menționați de Polibius, Strabon și Caesar în lucrările lor), care se grăbea spre un izvor pentru a-și potoli setea provocată de arșița soarelui (Bibl.26, X.200-218). Are rolul de a preciza că ei au ajuns în acest loc prin luna iunie-iulie. De la Marea Adriatică, pe o distanță de c. 7,5 km., până la râul Kupa care era navigabil (Bibl.49, IV.6.10), au tras corabia la edec, cu frânghiile, pe uscat, reeditând operațiunea realizată de Argonauți (Bibl.16, IV.LVI.3). După un an de zile, timp în care din legăturile lui Ulise cu Circe a rezultat un fiu numit Telegonus (după alții Latinus), s-a decis continuarea călătoriei spre Itaca, pe ruta ocolitoare, dar considerată mai sigură, despre care aflase de la Circe (Bibl.26, X.639-648).

Continuă

FUNDAȚIA EUROPEANĂ DRĂGAN ÎN DOLIU

În ziua de 19 martie 1986 ne-a părăsit, pe neașteptate, Teresa Maria Moriglioni, soția Dlui Prof. Iosif Constantin Drăgan și vicepreședintă a Fundației noastre, care nu împlinise încă 54 de ani. Autoare a câtorva volume de poezii în italiană și română, desfășura și o intensă activitate în cadrul Fundației Europene Drăgan, prezidând cu competență multe dintre întâlnirile culturale ale acesteia din diferitele sale sedii. Ultima dată vorbise în public la Biblioteca română din Milano, cu ocazia prezentării gravurilor artistului Traian-Alexandru Filip, inspirate de poeziile sale. În fața acelor tablouri, poeta mărturisea: «poezia mea exprimă tristețea și solitudinea... Uneori mă las purtată de dor și evoc locurile mele natale, care îmi sugerează invariabil o mare duiosie. Ani de-a rândul am crezut că aceste sentimente sunt dominante în lirica mea. Acum observ gravitatea unor stări de disperare pe care le-am trăit, le-am exprimat, dar le-am uitat. Artistul le-a extras din învelișul lor, le-a divulgat. M-am temut la primul impact cu aceste lucrări ca nu cumva gravurile lui Filip să sugereze absența unei soluții optimiste, deoarece el este mult mai trist decât mine. Din fericire, el preîntâmpină eventualele reproșuri și face ca universul să fie iluminat de o mare bunătate. În toate există până la urmă o parte luminoasă, o speranță, însăși moartea există ca o stare de așteptare și o cale de izbăvire. Niciodată pesimism...».

Cu suflete cernite, familiarii, colaboratorii, prietenii și cunoscuții au condus-o pe cel din urmă drum, numărul extraordinar de mare de coroane exprimând prețuirea și dragostea de care se bucura. Slujba înmormântării a fost săvârșită în biserica ortodoxă română din Milano de Arhiepiscopul Adrian Hrițcu al Europei Centrale și Occidentale, cu sediul la Paris, înconjurat de preoții români din Milano, Torino și Florența.

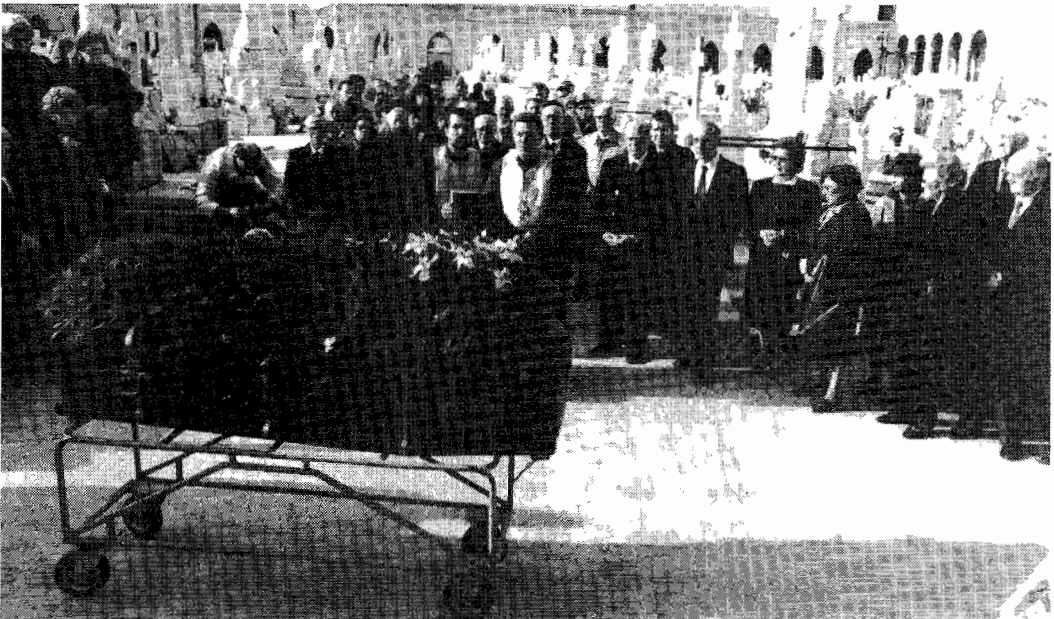
În cuvântul ținut, I.P.S. Arhiepiscop, care o cunoscuse personal, a spus, între altele: «Surprinzătoarea veste a încetării din viață a stimatei doamne Teresa Maria Moriglioni Drăgan ne-a umplut sufletele de durere și tristețe profundă... Ne despărțim de cea care cu devoțiune a fost tovarășa de viață, de strădanie și de inițiativă a președintelui Fundației Europene Drăgan; atât de deplin s-a identificat cu aspirațiile soțului, încât i-a îndrăgit neamul, frumusețea tradițiilor, dulceața graiului pe care-l vorbea cu muzicalitatea limbii sale materne. Mărturie evidentă a acestui lucru este faptul că această poetă de origine tracoetruscă a tradus din românește în limba italiană unele din lucrările soțului său...».

Dar, oricât ne-ar copleși momentele de față, nu trebuie să disperăm ca cei care nu au nădejde, ne îndeamnă apostolul neamurilor (Tes. 4, 3), căci, dacă credem că Hristos a murit și a înviat, tot așa trebuie să credem că și noi vom învia împreună cu El (Ioan 5, 24-30). Credința și nădejdea în viața viitoare este exprimată în mod inspirat și de poetul țărânimii române prin cuvintele: «Credința-n zilele de-apoi e singura tărie-n noi, că multe-s tari cum credm noi și mâine nu-s...». Credința în nemurirea sufletului dă sens vieții, deschide vremelnicia spre veșnicie...».

DI Emilio Davanzo, directorul Fundației a dat citire unui călduros mesaj trimis de DI senator Brusasca.

Din partea oamenilor de cultură care au cunoscut-o, a vorbit scriitorul Traian Filip, care a spus, între altele: «Trăind într-o «singurătate regală»..., avea o discreție încărcată de taină și nu voia să împovăreze pe nimeni cu grijile ei și durerile ei. Se simțea tare, era curajoasă, voia să înfrunte mereu necunoscutul care o chema și în care se afunda cu setea de a atinge înțelesuri subtile și rare.

Cu toate că o bună parte din viața ei era un spectacol, cel mai important spectacol al ei l-a amânat mereu, deși se pregătea pentru el cu tenacitate și fără încetare. Nu consacra decât poeziei (în care vedea o sinteză a tuturor artelor) dreptul de a ieși din când în când în lume. Amânând momentul decisiv al confruntării, devenise o nobilă protectoare a artelor, lansând talente cu generozitate și prefațând destine de artiști în devenire...»

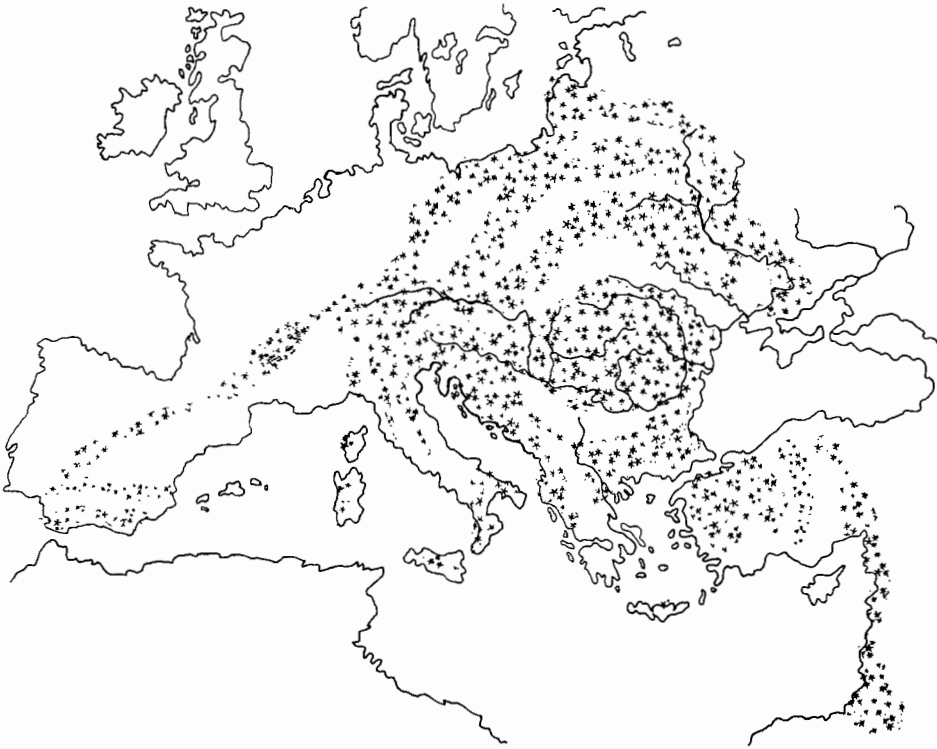
Corpul neînsuflețit al defunctei a fost depus în cavoul familiei de la Viareggio, însoțit de volumele sale de poezii.

Prin dispariția sa, Fundația Europeană Drăgan pierde un lider prețios, o ideatoare de neînlocuit și o minte sensibilă la marile probleme ale omului, ale lumii și în special ale unității europene, cauză căreia în ultimii ani se dedicase cu trup și suflet.

Memoria sa va rămâne pururea vie în sufletele celor care au cunoscut-o, care i-au citit poeziile, i-au privit tablourile sau au ascultat-o vorbind.

REDACTIA

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Acad Ștefan Pascu, <i>Ideea imperială: o obsesie</i>	1
Eugen-Jenică Popovici, <i>Gigantomachia mitologiei eline</i>	3
Victor Opreșiu, <i>O expresie interesantă din Țara Hațegului</i> <i>«Lemne de trăbuială»</i>	9
Aurel Stoicanu, <i>Filiația limbilor indoeuropene și a celei dace</i>	11
Marieta Sava-Bursuc, <i>Monezi dacice</i>	16
Constantin Bărbulescu, <i>La izvoarele Istrului</i>	17
Redacția, <i>Fundația Europeană Drăgan în dolii</i>	22

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)